

**Методичні рекомендації щодо написання рефератів
з гуманітарних дисциплін (психологія, релігієзнавство, філософія,
культурологія), які викладаються в технічному ВУЗІ.**

Для студентів усіх спеціальностей. Для студентів усіх спеціальностей./ *Нормативно-методичне забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Навч. метод. посібник МОН/В.О. Салов, О.І. Додатко, Т.В. Журавльова.*

Вища освіта, яку студент отримує в технічному ВУЗІ, передбачає не лише систему спеціальних (професійних) знань, а і певну систему гуманітарних знань, яка дає можливість розвинути творче мислення і, головне, навчитися здобувати знання самостійно. Важливою формою розвитку таких якостей є – **самостійна наукова робота студентів**, зокрема підготовка **рефератів**. Тут проявляється міра оволодіння теоретичними положеннями гуманітарних наук: філософії, культурології, релігієзнавства, психології, навички опрацювання літературних джерел.

Реферат (від латинського “*доповідати*”, “*повідомляти*”) – це один із початкових елементів учбової підготовки студента, який дає можливість першої спроби самостійної розробки однієї з конкретних тем певного курсу гуманітарних дисциплін.

Реферат вимагає від студента **понятійно-аналітичного** рівня сформованості знань, себто особа має чітке уявлення та поняття щодо навчального об’єкту, здатна здійснювати смислове виділення, пояснення, аналіз, перенесення раніш засвоєних знань на типові ситуації.

Результатом аналітичної роботи над рефератом є також і доповідь, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи. Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну наукову інформацію (скорочено переказати зміст первинного документа чи його частини), а й показати своє ставлення до неї – **висновки**. Себто, реферат вимагає від студента також **продуктивно-синтетичного** рівня сформованості знань, коли особа здатна здійснювати синтез, генерувати власні уявлення, переносити раніш засвоєні знання на нетипові, нестандартні ситуації.

За допомогою рефератів студент глибше осягає найбільш складні проблеми курсів гуманітарних наук (психології, релігієзнавства, філософії та культурології). Підготовка рефератів сприяє формуванню загальнокультурного рівня студентів, закріплює гуманітарні знання, розвиває вміння самостійно аналізувати різноманітні суспільно-політичні та культурні явища сучасності, навчає вести науково обгрунтовану полеміку з питань культури, релігії, філософії.

Реферат демонструє ерудицію дослідника, його вміння самостійно аналізувати, систематизувати, класифікувати та узагальнювати суттєву наукову

інформацію. Реферат може містити аналіз і критику відповідних наукових теорій.

Основні вимоги до реферату:

- повнота відображення змісту статті чи кількох праць за темою;
- відповідність основних тез і положень, виділених реферуючим, змістові статті;
- визначення методики, яку використовує автор статті, обраної для реферування, щоби розв'язати проблему;
- відповідність висновків автора поставленим завданням (чи досягнута мета дослідження).

Наукова робота студента вміщує декілька взаємопов'язаних етапів:

- вибір теми;
- пошук та опрацювання матеріалу;
- складання плану роботи;
- викладення та оформлення результатів дослідження у тексті реферату;
- усний виклад реферату.

Вибір теми. Це один із найбільш відповідальних етапів, який визначає успішність наступної наукової діяльності студента. Однією з бажаних вимог до вибраної теми – є збіжність її практичної чи теоретичної значимості й актуальності з особистою значимістю. Така вимога передбачає наявність у студента необхідних знань із тим, щоби знайти та обґрунтувати свій підхід до розробки даної проблеми.

Проблематика рефератів – це найбільш актуальні теми. У них на основі ретельного аналізу й узагальнення наукового матеріалу зіставляються різні погляди авторів і визначається власна позиція студента з викладом відповідних аргументів.

Прийняття рішення щодо вибору теми вимагає також попередньої роботи з викладачем. Разом із цим, студент має пам'ятати, що чим оперативніше буде здійснено вибір теми, тим більше часу він має для її дослідження, для текстуального оформлення реферату.

Тему реферату студент може вибрати самостійно та узгодити з викладачем чи вибрати зі списку тем, рекомендованих кафедрою.

Збір матеріалу.

Роботу над рефератом варто починати:

- із загального ознайомлення з темою шляхом прочитання відповідного розділу підручника, конспектів лекцій для отримання загального уявлення про тему;
- вивчення літературних джерел як рекомендованих кафедрою, так і підібраних самостійно;
- вивчення обраної проблематики у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Після вибору теми складається попередній план роботи, який бажано узгодити з викладачем та визначити літературу (першоджерела та критичну літературу - статті та підручники), яку необхідно вивчити.

Пошук та освоєння необхідних літературних джерел – це творчий процес. Уміння самостійно визначати напрямок пошуку наукових творів, документів, використовувати предметні й алфавітні каталоги наукових бібліотек, бібліографічні довідники, що сприяє формуванню професійних якостей спеціаліста. Кваліфіковану консультацію з питань вибору літератури студент може також отримати в бібліотеці НГУ чи будь-якій іншій науковій бібліотеці.

Оскільки до списку тем рефератів викладач завжди пропонує список рекомендованої літератури, то бажано, у першу чергу, проглянути цей список літератури, а вже потім звертатися до бібліотечного каталогу, орієнтуючись на власні уподобання. Спочатку необхідно попередньо проглянути відібрану літературу, щоби визначити яку статтю чи книжку залишити для більш детального вивчення. Для розкриття теми необхідно користуватися мінімум трьома джерелами. Усі данні, щодо статей та книжок (прізвища й ініціали авторів, назви робіт, місце та рік видання) доцільно записати на окремі картки. Цей навик знадобиться у підготовці до написання курсової чи дипломної роботи. Відібрана література ґрунтовно вивчається. Необхідний матеріал слід виписувати окремо по кожному питанню плану, щоби його можна було легко перегрупувати в залежності від логіки побудови роботи. Обов'язково фіксується джерело, що полегшує оформлення роботи.

Викладення та оформлення результатів дослідження.

Після вивчення літератури, за допомогою викладача, уточнюється первинний план і остаточний варіант береться за основу текстуального оформлення роботи.

Традиційно структура реферату (курсорової та дипломної роботи) включає наступні елементи:

1. Заголовок (назва) - наприклад:

“Основні напрямки сучасного ісламу. Іслам і сьогодення”.

Назва є коротким формулюванням, яке відображає тему, ідею, предмет дослідження і формулюється з урахуванням вимог до самостійної роботи студента. Заголовок виноситься на титульний листок реферату. На титульному листі студент указує також назву ВУЗУ, кафедри, своє прізвище й ініціали, вчений ступінь, звання, прізвище й ініціали викладача, дату написання роботи.

2. План – це система заголовків частин роботи із зазначенням сторінок, на яких вони розміщені. План є інформативним елементом, оскільки дає коротке уявлення про проблематику, що розробляється, про логіку викладення та актуальність, наукову і практичну значимість обраної теми. План розміщується на початку (після титульного листка) чи у кінці роботи.

Наприклад:

Тема: “*Основні напрямки сучасного ісламу. Іслам і сьогодні*”.

План

1. Вступ	- 1
2. Сучасний ісламський фундаменталізм	- 2-4
3. Ісламський екстремізм	- 3-7
4. Ісламський тероризм	- 7-9
5. Висновки	- 10

3. Вступ – містить обґрунтування практичної та теоретичної актуальності проблеми, зазначеної для вивчення. У вступі необхідно сформулювати основне питання дослідження та цілі й завдання, які витікають із нього. Вирішення цих цілей та завдань дозволить реалізувати основну ціль дослідження. У вступі доцільно також обговорити термінологічні особливості роботи з тим, щоби попередити неадекватне її прочитання.

4. Основний зміст – це та частина роботи, у межах якої реалізуються дослідницькі завдання, що були сформульовані у вступі. Тут важливо витримати послідовність викладення, логічну коректність та здатність довести (проаналізувати) положення, що висуваються для доведення чи аналізу.

Увага в рефераті акцентується на нових відомостях, визначається доцільність звертання до тих чи інших проблем, книжок чи статей.

Необхідно вживати терміни, властиві даній науці, уникаючи незвичних понять і символів, складних граматичних зворотів. Для цього доцільно на початку дослідження опрацювати специфічні терміни, використовуючи спеціальні словники. Рекомендується також включати до реферату схеми і таблиці, якщо вони допомагають розкрити основний зміст проблеми і скорочують обсяг реферату.

Обов’язково! Пункти, визначені у “*Плані*”, мають бути відмічені також на початку кожного параграфу в основному тексті роботи. А номери сторінок, на яких міститься текст кожного параграфу, виносяться у “*План*”.

Зміст реферату повинен повністю відповідати обраній темі (саме тому *аспекту* однієї з проблем, наприклад, релігієзнавства, який міститься у назві теми).

Наприклад, якщо тема звучить “*Основні напрямки сучасного ісламу. Іслам і сьогодні*”, то треба розкрити саме **сучасні** проблеми цієї релігії, а не давати детальний огляд історії її виникнення і характеристику культової практики. Або тема “*Характеристика напрямків в буддизмі: хінаяна (тіхеравада), махаяна, тантризм, дзен-буддизм*” не потребує розгорнутого аналізу міфологічних сюжетів раннього буддизму, а повинна бути розкрита з точки зору визначення **відмінностей** між відповідними релігійними течіями.

Тому треба звертати увагу на **формулювання** теми.

5. Висновки. У висновках підводиться підсумок дослідження, себто він містить отримані висновки як вирішення тих завдань, які були сформульовані у вступі. Студент може охарактеризувати перспективи подальшої розробки теми, а також показати проблеми, які виходять за межі даного дослідження - мають самостійне значення та значний інтерес.

6. Бібліографія – це список літератури, що містить джерела, які були використані у роботі над темою та підпорядковані посилання. Бібліографія має науковий інтерес, оскільки містить інформацію про джерела, що мають відношення до дослідження.

Правила оформлення та зразки бібліографічних описів

Особливу увагу варто приділити оформленню науково-довідкового апарата і насамперед підпорядкованих виносок (унизу сторінки, під рисою). Виноска повинна бути повною: із указівкою прізвища та ініціалів автора, назви книги, місця і роки її видання, сторінки, з якої взята цитата. Для статей із журналів, збірників указують прізвища й ініціали автора, назва статті, потім назва журналу чи збірника статей із указівкою року видання і номеру чи випуску. Для газетної статті крім назви і року видання вказують також дату.

Загальні правила бібліографічного опису встановлюються державним стандартом. При бібліографічному описі застосовуються наступні умовні розділові знаки:

двокрапка (:) – ставиться перед кожними окремими відомостями, що відносяться до назви видання;

одна коса риса (/) – відокремлює відомості, що не відносяться до заголовку;

дві косі риси (//) – ставлять після опису складової частини видання і перед описом видання;

крапка чи тире (. -) – ставляться перед кожною приміткою аналітичного опису.

1. Бібліографічний опис книг і серійних видань.

1.1. Опис однотомних книг, монографій, підручників, збірників статей:

а) одного автора: Асмус В.Ф. Антична філософія. Вид.2-е, доп. М.: “Вища школа”, 1976. – 543с.

б) двох авторів: *Абрамович С.Д., Чикарькова М.Ю.* Світова та українська культура: Навчальн. посібн. – Львів: Світ, 2004. – 344с.

в) трьох авторів: *Приченій Є.М. та ін.* Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академвидав, 2003. – 576с. (Альма-матер).

г) авторського колективу: Європейська та українська культура в нарисах: Навчальний посібник./ Під ред. І.З.Цехмістро. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 320с.

1.2. Опис багатотомних книг:

- а) посилання на все джерело: *Ф.Бекон*. Твори в двох томах. М., 1971.
- б) опис окремого тому: *Аристотель*. Твори: В 4-х т. М., 1978. Т.2.С.297-298.
Маркс К. Критика Гегелівської філософії права // *К.Маркс, Ф.Енгельс. Тв.* 2-е вид. Т.1.С.219-368.

2. Опис авторефератів дисертацій.

Ємельянова Н.М. Західноєвропейський нігілізм: джерела, сутність, перспективи: Автореф. дис. на здоб. н. ст. док. філософських наук. К., 2004. 36с.

3. Посилання на статтю в журналах.

- 3.1. Стаття в журналі: Лой А. Актуальність філософських принципів // *Кантівські студії*. – 1999. – Щорічник (чи напр., № 10) – С.5-9.
- 3.2. Стаття в декількох номерах: Баумейстер А. Трансцендентальний схематизм и схема інтелигібельного мира. Кант и Платон. // *Sententiae*: збірка наукових праць Спілки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – 2001. - № 1 –С.3-22, № 2 – С.36-52.

4. Посилання всередині тексту:

а) цитати:

Так, Ж. Бодрийяр, розглядаючи проблему зміни сутності “знаку”, зазначає, що сьогодні відбувається “стирання з тіла знаків статті” чи режим трансвестивності, коли “ в якості інстанції ідентичності виступає публічність, яка миттєво верифікується” – сучасна людина пропонує себе “тут і тепер, а не завтра і потім” *.

б) цитування не за першоджерелом здійснюється при його відсутності у бібліотеці. У таких випадках виноска даються на роботу того автора, що робить її у своїй роботі. (Наприклад, автор у тексті вживає цитату М.Гайдеггера про Е. Гуссерля, взяту з роботи Фр. фон Херрманна “Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гессерля». Минск, 2000).

Як вважає Гайдеггер, Гуссерль створив ґрунт для онтологічних досліджень: “Поки у мене не було цього ґрунту, я не міг у прямому розгляданні суцього бачити бачити у будь-якому сенсі дещо таке як буттєвий характер, навіть займатися чимось таким як онтологія”**.

* Бодрийяр Ж. Забыть Фуко. С.-Петербург: Издательство «Владимир Даль», 2000. – 92с.

** Цит. по кн.: *Херрманн Фр.* Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гессерля: Сб./Пер. с нем. – Минск: Пропилеи, 2000. – С. 20.

Можна наводити цитати того чи іншого автора для документування їх точок зору, їх пріоритету у висуванні тої чи іншої ідеї, а також як об'єкт критичного аналізу. Слід уникати спроб підміни постійним цитуванням власного викладу матеріалу. Цитати можна наводити дослівно чи власними словами, але без викривлення змісту та смислу. У будь-якому випадку необхідне посилання на джерело, яке оформлюється згідно ГОСТ.

Основні вимоги до літературного оформлення роботи:

- ясність та чіткість мови, відсутність складних зворотів та граматичних помилок;
- чітке смислове розчленування тексту на абзаци;
- пропорційність частин;
- об'єктивність в оцінці точок зору, що аналізуються.

Основні вимоги до обсягу реферату:

- 5-10 сторінок машинописного тексту;
- 10-15 сторінок тексту, написаного від руки
- 5-6 сторінок, коли тема потребує творчого підходу, додаткової літератури чи власного дослідження. Наприклад, тема *“Сучасні монастирі України”* чи *“Монастирі Дніпропетровщини”*.

7. Захист реферату.

Зміст реферату студент повинен доповідати на : *семінарі, кружку, науковій конференції*. Попередньо підготувавши тези доповіді, студент протягом 7-10 хвилин коротко викладає основні положення своєї роботи, поскільки вільний виклад значно поліпшує сприйняття матеріалу слухачами. Після доповіді автор відповідає на питання, поставлені слухачами або ж викладачем під час перевірки реферату. Потім виступають опоненти, які заздалегідь знайомляться з текстом реферату (орієнтуються у даній проблематиці), відзначаючи сильні та слабкі сторони реферату. На основі обговорення написаного та повідомленого реферату студенту виставляється відповідна оцінка.

8. Критерії оцінки рефератів.

Реферати мають бути здані викладачу у термін, визначений ним під час зустрічі зі студентами на початку семестру та консультації з приводу написання, оформлення, здачі та визначення критеріїв їх оцінки. Якщо студент здає реферат пізніше визначеного терміну, тоді викладач оцінює реферат на один бал нижче, яким би змістовним та правильно оформленим він не був.

Якщо оцінка реферату визначається за п'ятибальною шкалою, тоді:

1. Оцінка 5 відповідає таким критеріям:

- відповідність заявленої теми змісту реферату;
- вчасність подачі реферату;

- самостійність висновків;
- творчий підхід до суті проблеми;
- оригінальність теми;
- залучення до аналізу першоджерел;
- джерельна база (не менше 3-4 джерел);
- структурованість матеріалу (якість плану);
- використання сучасних публікацій та першоджерел;
- для культурології важливим елементом є наявність ілюстрацій.

2. Оцінка 4 відповідає таким критеріям:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми.

3. Оцінка 3 відповідає таким критеріям:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми;
- відсутність першоджерел;
- відсутність творчого підходу до суті проблеми;
- відсутність самостійності висновків.

4. Оцінка 2 відповідає таким критеріям:

- відсутність використання сучасних публікацій;
- відсутність оригінальності теми;
- відсутність першоджерел;
- відсутність творчого підходу до суті проблеми;
- відсутність самостійності висновків;
- відсутність структурованості матеріалу (неякісний план роботи);
- відсутність відповідності заявленої теми змісту реферату.